

TARİH VESİKALARI

MAARİF VEKÂLETİ TÜRK KÜLTÜR ESERLERİ BÜROSU
TARAFINDAN YAYIMLANIR.

YAZI İŞLERİNİ İDARE EDENLER

HİKMET İLAYDIN

ADNAN SADIK ERZİ

YENİ SERİ, I. CİLD

OCAK 1958

2 (17). SAYI

İÇİNDEKİLER

VESİKAL VE ARAŞTIRMALAR

- Prof. Dr. Âfet İNAN, *Türk Tarih Kurumu'nu kuruluş günlerinde Atatürk'ün el yazısı ile tashih edilmiş bazı tarih soruları ve dikte ettiği cevaplardan örnekler* 187
- Prof. Dr. Şinasi ALTUNDAĞ, *Rus Generali Muravgef'in hususî elçi olarak Çar'ın, Mısır mes'elesine bir son verilmesi hususundaki talebini Mehmed Ali'ye tebliğ etmek üzere İskenderiye'ye gönderilmesi* 194
- Rıfkı Melûl MERİC, *Trakya kitabeleri, I. Hayrabolu kitabeleri* 210
- Dr. Şerafettin TURAN, *İbn-i Kemâl'in Kanûnî Süleyman'a bir mektubu* 221
- Akdes Nimet KURAT, *Leh fevkalâde elçisi von Goltz'un Türkiyedeki faaliyetine ait raporu (1712-1714)* 225
- Rıfkı Melûl MERİC, *Osmanlı tabâbeti tarihine ait vesikalar. I. Cerrâhlar - Kehhâller* 266
- Dr. Salâhattin TANSEL, *Silâhşor'un Feth-nâme-i Diyâr-ı Arab adlı eseri* 294

BİBLİYOGRAFYA

- "Belleten,, de çıkan makalelerin bibliyografyası (Ahmed KUŞAT) 321

RUS GENERALİ MURAVYEF'İN [1] HUSUSİ ELÇİ OLARAK ÇAR'IN, MISIR MES'ELESİNE BİR SON VERİLMESİ HUSUSUNDAKİ TALEBİNİ MEHMED ALİ'YE TEBLİĞ ETMEK ÜZERE İSKENDERİYE'YE GÖNDERİLMESİ

Prof. Dr. ŞİNASI ALTUNDAĞ

II. Mahmud ile Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa arasında Suriye'de başlayan mücadele, kısa bir müddet sonra, Mahmud'un, âsî valisini tedibetmek üzere Haleb Valisi Mehmed ve Ağa Hüseyin Paşalar kumandasında yolladığı iki ordunun Hums (Humus) (8 Temmuz 1832) ve Beylân (29 Temmuz 1832)'da mağlûb edilmeleri üzerine, Anadolu'ya intikal etmişti [2].

II. Mahmud büyük bir tehlike geçirdiğini anladı: bir taraftan yeni Sadr-ı a'zam Reşid Mehmed Paşa kumandasında büyük bir ordu hazırlanırken, diğer taraftan Avrupa'nın yardımına da başvurdu. Yardım talebi önce İngiltere'ye yapıldı; bu yardımın temini için Namık Paşa, Kırâlin şahsına mahsus bir Nâme-i Hümayûn ile Londra'ya gönderildi. Mehmed Ali'nin Suriye'ye deniz yolu ile olan irtibatını kesmek amacını güden ve 15 harb gemisi isteyen bu talep, İngiltere tarafından "bâzı mülâhazât-ı azîme" [3] serdiyle reddedildi [4].

[1] Muravyef (Murawieff, Mouravieff), bu sırada korgeneral ve Rus Çarının yaveri bulunmakta idi; şan ve şeref sahibi bir aileden doğmuştu; enerjik bir karakter ve yüksek bir zekâ ile muttasıftı; ilmi kabiliyeti ve askeri bilgisi büyüktü. Moskova'da asılzâde gençlerine mahsus bir Harb Akademisi tesis etti ki bunda büyük müvaffakiyetler kazandı. 1821-22 senesinde Türkistan'da Hive Hanlığına, esirlerin tebdili hususunda müzakerelere girişmek üzere, yaptığı seyahatte büyük tehlikeler geçirdi. Avdetinde, bu seyahatinde elde ettiği topografik ve istatistik malûmatı ihtiva eden, dikkate değer bir eser neşretti. Muravyef miralay olarak Paskeviç'in komutasındaki İran seferinde vazife gördü ve seferde temayüz etti (Bk. Cadalvèn et Barrault, *Histoire de la guerre de Méhémet-Ali*, s. 328, not 1; krş. Brockhaus, Murawieff maddesi).

[2] Ş. Altundağ, Kavalalı Mehmed Ali Paşa hakkında kısa bir etüd. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, Sayı 2 (1493) s. 33 vdd.

[3] Bk. Tarih Vesikaları Dergisi, 12. sayıda neşrettiğimiz vesikalar.

[4] Ş. Altundağ, Kavalalı Mehmed Ali Paşa isyanı esnasında, Namık Paşa'nın yardım talep etmek üzere 1832 senesinde memuriyet-i mahsusa ile Londra'ya gönderilmesi. Belleten c. IV, 23-24 (1942), s. 229 vdd.

21 Aralık 1832 tarihinde Reşid Mehmed Paşa da İbrahim tarafından mağlûp ve esir edilmiş olduğundan, bu durum karşısında belki de İstanbul'a doğru ilerliyecek olan Mısır kuvvetlerine karşı tahtını korumak gayesiyle, II. Mahmud'un, daha önce reddetmiş olduğu Rus yardımını kabul etmek zorunda kaldığını görüyoruz. Bununla beraber, Ruslar da yapmış oldukları yardım tekliflerinin peşini bırakmamışlardı; bilhessa Namık Paşa vasıtasıyla, İngiltere'den istenilen yardım talebinin reddi üzerine, İstanbul'a, Çar'ın hususî bir elçisi olarak General Muravyef'i gönderdiler. Muravyef, beraberinde Çar'ın hususî bir mektubunu da Padişah'a getirmişti [5].

Nesselrode [6] İstanbul'daki Rus Elçisi Butenef'e gönderdiği bir tahrirde, General Muravyef'in ne gibi bir gaye için İstanbul'a hareket ettiğini bildirmişti: "Çar, Şark'daki isyana bir sonuç vermek fikrini üçüncü zihnine yerleştirdi ve Mısır Valisi üzerinde bütün manevî nüfuzunu kullanmağa karar verdi; bu maksatla General Muravyef, Mehmed Ali Paşa'ya, Padişah ile barışmasını Çar namına teklif etmeğe memur edilmişti" [7].

Muravyef'e verilen talimat-nâmede kısaca şunlar zikredilmekte idi [8]: "Mehmed Ali'nin muvaffakiyetleri, Devlet-i Aliyye için bir felâkettir. Bu durum, netice itibarıyla Rusya'ya da müessir olacaktır. Bu suretle Rusya'nın Edirne Muahedesiyle elde ettiği menfaatler tehlikeye maruzdur. Çar, bu durum karşısında, Türkiye'ye karşı istemiyerek tehditkâr bir vaziyet alacaktır; çünkü Mehmed Ali'nin muvaffakiyeti nisbetinde İstanbul'da Fransız nüfuzu artacak ve bu şehir Rusya aleyhine bir fesat ocağı halini alacaktır. Osmanlı İmparatorluğu yıkılır ve yerine Mehmed Ali Hükûmeti geçerse, Rusya zayıf bir komşu yerine kuvvetli bir komşu ile karşılaşacaktır. Eğer imkân varsa Pâdişahın sukutunun önüne geçmelidir..."

Talimat-nâmede durum bu suretle izah edildikten sonra, Muravyef'in memuriyetinin mahiyeti hakkında şunlar denilmektedir: General Muravyef, Mehmed Ali'den muhasamanın terkini istiyerek ve memuriyetinin, ne bir tavassut, ne de doğrudan doğruya bir muavenet teklifinden ibaret olmadığını Pâdişaha resmen bildirecekti.

Amiral Greigh, Karadeniz donanmasının techiziyle görevlendirilmiş ve Pâdişah yardım ister istemez derhal İstanbul'a hareket etmek için emir almıştı.

[5] Goryanof, Devlet-i Osmaniyye-Rusya Siyaseti (Türkçeye çevirenler: Macar İskender ve Ali Reşad), s. 59.

[6] Rusya Başvekili.

[7] Goryanof, zikredilen eser, s. 59.

[8] Aynı eser, s. 60.

Konya Meydan Muharebesinin vukubulduğu gün (21.XII.1832), Muravyef de İstanbul'a varmıştı [9]. Bâb-ı âli ile Muravyef arasında o ayın son günlerinde başlayan müzakereler, İstanbul'da Rus ve Fransız siyasetinin şiddetli bir mücadelesine sebep oldu; bu mücadele esnasında İngiltere ekseriya Fransa'yı, Avusturya ise Rusya'yı tuttu [10].

Rusya Elçisi Bütenef, 23.XII.1832 tarihinde Muravyef ile beraber Serasker Hüseyin Paşa'yı ziyaret etmiş ve bu vesile ile Muravyef'in memuriyetinin mahiyetini anlatmıştır. Rus elçisinin, bu mülakat hakkında Rusya Hariciye Nezaretine gönderdiği raporda, General Muravyef'in memuriyetine ve Rusya Karadeniz donanmasının icabında Osmanlı İmparatorluğuna yardıma koşmağa hazır bulunmasına, Türklerin çok sevindiklerini bildirmektedir. II. Mahmud, Muravyef ile ilk mülakatında, bu sırada mağlûbiyet haberinin İstanbul'a erişmiş olmasına rağmen, yardım meselesini bahis mevzuu etmemişti [11]. Çünkü İngiltere'den istenilen yardım hakkında henüz menfi cevap gelmemişti.

Londra'dan beklenen cevap menfi olarak geldi [12]. Bunun üzerine 3 Ocak 1833'te akdedilen ve II. Mahmud'un bizzat riyaset ettiği Divan'da, Mahmud, yardım teklifinin zarurî olduğunu hazır bulunanlara izah etmiş ve yapılan müzakere neticesinde şu noktalar karar altına alınmıştı [13]:

1. General Muravyef'in maiyetindeki adamlardan biri, Miralay Duhamel, Kütahya'ya gönderilecek, buralardaki Osmanlı birliklerinin durumunu tetkik ettikten sonra Konya'ya, İbrahim'e giderek babasıyla anlaşılacağını bildirecek, Rus Çar'ının bütün meşru hükümdarların hâmisini bulunduğunu ve Mısır ordusunun daha ilerilere gitmesinin, Rusya'ya karşı bir meydan okuması şeklinde kabul edileceğini söyleyecekti.

2. Muravyef, Mısır'a gidecek ve Mehmed Ali'ye, Bâbüali ile olan anlaşamamazlığı süratle bertaraf ettiği takdirde, Çar'ın bundan çok memnun olacağını bildirecekti.

3. Tophane-i Âmire Müşiri Halil Paşa da Mısır'a hareket edecek ve Muravyef'in tavassutiyle Mehmed Ali ile, kendisine verilmiş olan eski eyaletlerden başka Akkâ Paşalığı (Suriye'nin dörtte biri), donanmasının Osmanlı İmparatorluğuna teslimi ve ileride az bir kuvvetle iktifa etmesi şartları dâhilinde anlaşmağa çalışacaktı [14].

Yalnız bu sonuncu kararın Ruslara bildirilmediği anlaşılıyor; çünkü Muravyef'in raporundan bu noktayı açıkça görmekteyiz. Bundan başka

[9] Ernst Molden, *Die Orientpolitik des Fürsten Metternich, 1829-1833*, s. 41, Goryanof, adı geçen eser, s. 61; Rosen, *Geschichte der Türkei*, s. 164.

[10] Ernst Molden, s. 42.

[11] Goryanof, s. 61.

[12] Şinasi Altundağ, *Belleterin* c. IV, sayı 23-24, s. 246 vdd.

[13] Rosen, s. 164-166.

[14] Krş. *Lütfi Tarihi*, c. IV, s. 183-185. Burada da bazı maddeler eksiktir, bk. Başvekalet Arşivi, sandık No. 73, sıra No. 20364.

Mehmed Ali ile Muravyef arasında şiddetli münakaşaların geçtiği de doğru değildir. Yine Muravyef'in raporu bunu açıkça tekitmektedir [15]. Kâmil Paşa'nın, **Tarih-i Siyasî-i Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye** (C. I, s. 141)'-de verdiği malûmat da mübalâğalıdır ve hakikate uymamaktadır.

Muravyef, mutavassıt, veyahut anlaşma hususunda müzakerelerde bulunmak üzere murahhas olarak değil, Çar'ın hususî bir elçisi sıfatıyla Mısır'a gidecek; Mısır ordusu ilerleyişine devam ettiği takdirde, isyan hareketlerinin düşmanı olan Çar'ın buna lâkayt kalamıyacağını bildirecekti [16]. Muravyef'in avdetinde Bâb-ı âliye verdiği rapordan da bunun doğru olduğunu çıkarabilmekteyiz.

Her ne kadar Mehmed Ali'nin, ordusuna "dur" emrini vermesi, Muravyef'in ısrarı ve tazyiki üzerine gibi görünüyorsa da, bunun hakikî sebebi Rus Generalinin tehdit ve ısrarı değil, Mehmed Ali'nin arzularının tamamıyla yerine gelmiş olmasıdır; çünkü Mehmed Ali, Halil Paşa'nın kendisiyle anlaşmak üzere Mısır'a gönderildiğini haber almıştı. Mehmed Ali, Rus Generalinden memnun ayrılmıştır; çünkü Rus Generali, anlaşmanın hangi şartlar içinde vuku bulacağı meselesinin Rusya'ya ilgilendirmediğini sarahaten söylemiş ve bu anlaşmada ecebî tavassutunu kabul etmemek hususunda Mehmed Ali ile mutabık kalmıştı.

Mehmed Ali, daha Konya Meydan Muharebesi vuku bulmadan önce, Osmanlı İmparatorluğunun yerine kaim olamayacağını, böyle bir hâdisenin Avrupa devletlerini silâhlı olarak karşısına çıkaracağını anlamıştı. 8 Eylül 1832 tarihinde üvey oğlu ve başkumandanı İbrahim'e yazdığı bir mektupta şöyle demektedir: "Mektubunda hutbe'nin benim ismîme okunmasını istiyorsun; oğlum, bil ki biz bugünkü durumumuzu ancak feragat ve tevazu ile kazandık! **Mehmed Ali** adını, her türlü rütbe ve ziyetten âri olarak taşımak bana yeter; bu ad bana saltanatın ve hükümdarlığın bütün unvanlarından daha büyüktür; çünkü bugün nail olduğum şerefi yalnız bu ad'a medyunum. Şimdi başka unvan için bu adı nasıl terk edebilirim? Hayır oğlum, ben **Mehmed Ali**, sen de **İbrahim** ismini taşımakta devam edeceğiz." [17]

Mehmed Ali, Konya'da kazandığı büyük galibiyete rağmen, artık emellerini hudutlandırmış ve Kölemen İmparatorluğunu kurmayı gaye edinmişti. Avrupa devletlerinin, istiklâline de engel olacaklarını bildiği için, yukardaki gayesini tahakkuk ettirmesine rağmen, bunu Avrupa'nın gözünden saklamasını bilmiş, tesirini hafifletmiştir. Muravyef'le yaptığı mülâkatların birinde, Osmanlı murahhasları ile kendisi arasında hiçbir tahrirat vuku bulmayacağını ve "tâbi ile metbû arasında muahede ola-

[15] Krş. Ernst Molden, s. 44.

[16] Ernst Molden, s. 44.

[17] Davut Berekât, **Al-Battâl al-Fâtiḥ İbrâhîm Başa**, s. 66-67.

mıyacağını, karar-ı şâhânenin Hatt-ı Hümayûn ile halka bildirileceğini” söylemiştir [18].

O halde, Avrupa tarafından Mehmed Ali'ye karşı yapılan en kuvvetli tazyik bile, muhasamata bir son verilmesini istemekten başka bir şey yapamadı. Bundan dolayı Osmanlı murahhasları, nihayet Mısır'da Mehmed Ali'nin ve bilâhare Kütahya'da İbrahim'in tazyik, hattâ tehditleri karşısında, Mehmed Ali'nin ağır şartlarını kabul etmek zorunda kaldılar. Mısır meselesinin birinci safhası bu suretle Kütahya Anlaşmasıyla sona ermişti (Mayıs 1833).

[18] Görülüyor ki, böyle bir muahedenin mevcudiyetini en ziyade arzu etmesi icabeden Mehmed Ali bile bunu reddetmektedir. Reşat Ekrem Koçu'nun *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar* adlı eserinde “Kütahya Muahedesı” diye geçen metin, Kütahya anlaşmasıyla hiçbir ilgisi olmayan ve Fransız elçisi ile Reis Ef. arasında Mehmed Ali ile anlaşma hususunda karar altına alınan bir vesikadır. Reşat Ekrem burada tamamiyle yanılmıştır.

MÜLÂZİM CENERALİ [1] MURAVYEF'İN İSKENDERİYE'DE
VAKİ OLAN MUÂMELÂT VE HAREKÂTINA DÂİR VERDİĞİ
VARAKANIN TERCEMESİDİR [2]

Rusya fırkateyn seffinesinin İskenderiye'ye duhûlü:

Etandart tesmiye olunur. Rusya fırkateyn seffinesi şehri Kânûn-i sâninin ibtidâki günü vakt-i zuhrdan üç sâat sonraca İskenderiye limanına duhûl birle, Mehmed Ali'nin hemân bi'l-cümle cenk seffineleri limân-ı mezkûrde bulunmuş ve zikr olunan Rusya fırkateyn seffineleri ve kal'asına hıfz eylediği Osmanlı bayrağını selâmlamıştır [3].

İskenderiye'ye vürûdumdan evvel mütevâtir olan havâdis:

Vürûdumdan bir gün mukaddem İzmir'den İskenderiye'ye gelen bir tüccâr seffinesi bir Rusya Ceneralinin bir [4] kıt'a fırkateyn seffine ile Mehmed Ali nezdine me'mûriyyet-i mahsûsa ile karîben vâsıl olacağı; Dersaâdet'te harîk zuhûriyle Tersane muhterik olmuş olduğu havâdisini virmiş ve bu havâdislerin tarihlerini tatbîk eyledikte, işbu harîk havâdisinin aslı olmadığı ma'lûmum olmuştur. Zira şehri Kânûn-i evvel'in yirmi üçüncü günü azîmette Dersaâdeti âsâyiş üzre bırakmışım; eğer ol vechile harîk vuku bulmuş olsa şehri mezkûrun yirmi beşinde İzmir'de ma'lûm olmak hayyız-i imkânda olmayıp hususiyle zikr olunan fırkateyn Dersaâdet kurbünde kâin Ayastefanos'ta lenger-endâz-ı tevakuf olarak şehri mezkûrun yirmi dördüncü günü şehri hareket etmiş olduğuna nazaran, iddiâ olunan harîk-i mezkûr görünmek lâzım geliyordu; bu sûretle merkumun kizbi tebeyyün eylemiştir. Bana kalsa işbu havâdis-i kâzibenin Dersaâdet'te hîn-i azîmetimde selâmlamak için atılan topların sedâsını rûy-i deryâda bulunan ve derûnunda ba'zı bedhâh eşhâs olan ba'zı seffine istimâ iderek eşhâs-i mesfûre zikr olunan topların sadâsını taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye muzırr olmak mânâsiyle tevîl etmiş olmasıdır.

[1] Mülâzim-General (= Generalleutnant, Lieutenant-général) = Korgeneral, Ferik.

[2] Başvekâlet Arşivi, sandık No. 72, sıra No. 20119.

[3] Cümlenin bu son kısmı biraz karışıktır; olduğu gibi bıraktım.

[4] Metinde (۴) şeklinde ise de, her halde "bir" olacak.

Mısır ordusu hâvadisi:

Sadr-ı a'zam'ın me'hûziyyetine [5] bâdî olan muhârebeyi ba'zılar ke-
enne Sadr-ı a'zam karın içinde bulunarak bilinmiş ve ahz olunmuş olmak
üzere söylenmiş. Ve İbrahim'in ileriye tecâvüzünü istihbâr eylediğimde,
tecâvüz etmemiş ise de Sivas ve Kayseriye'ye asker sevk ettiği misillü
cevâb verilerek, Kayseriye İbrahim'in askerinin verâlarının en yakını
olduğuna mebnî müşârün-ileyh Osman Paşa'nın ahvâlini suâl ile müşâ-
rün-ileyhin ahvâli ma'lûm olduğu ve Kastamoni eyâleti ayaklanup ahâ-
lî, asâkir-i şâhâneyi eyâlet-i merkumeden çıkmağa icbâr eylediği ve
Sadr-ı a'zamın mağlûbiyyetinden evvel Ahmed Paşa'nın maiyyetinde
bulunan Osmanlı askeriyle Konya kurbünde bir muhârebenin dahi vu-
ku bularak asâkir-i mezkûre bozulmuş idüğü ve işbu ahvâlin havâdisnâ-
me-i harbîyyesi karîben neşr olunacağı yollu söylenmiştir.

Vürûdunun Mehmed Ali Paşa tarafına resmen ihbârı:

Vâsıl olduğum gün ahşam üzeri tercüman Teodani'yi Mehmed Ali
Paşa'ya mülâkat talebi z'mnında irsâl ile, mülâkat-ı mezkûre ferdâsı
günü saat sekizde olmak üzere ta'yîn olunmuştur.

Mehmed Ali Paşa ile mülâkat keyfiyeti:

Şehr-i Kânûn-i sâni'nin ikinci günü vakt-i muayyende Kapudan Mü-
lâzımı Serbiriyakof ve Aide le Camps'ın Havenski [6] ve tercümân
Teodani ve Corci Griko'yu bi'l-istishâb Mehmed Ali Paşa tarafına var-
dığımında, ba'zı hizmetinde ve müdür-i murahhası mesâbesinde bulunan
Bogos Yusuf bezirgân-ı ermeni karşılamış ve mülâkat musammem olan
divân-hâneye dâhil olur olmaz Paşa, soffadan inüp li-ecli'l-istikbâl bir
kaç adım ileriye gelmiş ve çubuk ve kahve rüsûm-ı âdiyesi icrâsından
sonra adamlarına taşra çıkmak üzere işâret etmiş ve benimle berâber
gelen zâbitân-ı askeriyye, divân-hâne-i mezkûr ittisâlinde vâki' odaya
duhûl birle mecliste fakat tercemân Teodani ve Griko ve ermeni Bogos
kalmıştır.

Evvelki mükâleme:

Lede'l-mülâkat söze âgâz ile, İmparator cenâbları tarafından uh-
deme ihâle kılınan me'mûriyyetimi isterseniz şimdi ifâ edeyim, didi-
ğimde, Mehmed Ali Paşa, matlûbâtım tahrîren beyân olunarak cevâbı
dahi tahrîren vereceği misillü ifâde etmekle; benim kendüsine oluna-
cak hiçbir matlûbâtım ve tahrîren verilecek şeyim olmayarak, İmparator

[5] Esâretine.

[6] هارنكي

cenâblarının sâdece me'mûriyyet-i şifâhiyyesi hâmilî olduğumu ve me'mûriyyet-i mezkûreden maksûd dahi, İmparator cenâblarının sefk-i dimâ'm ber-taraf olması ve kendüsünün metbûu hakkında efkâr-ı inkîyâda rücû eylemesi müşâhedesine dâir dil-hâhına münhasır idüğü cevâbını verdiğimde, Mehmed Ali Paşa: "Benim dahi dil-hâhım şer'î metbûum tarafına dâimâ inkîyâd ve itâat etmek ise de, bu ümniyye ile mükerreren vâki olan istiftâhat ve ifâdâtım dâimâ reddolunmuştur,, didiğine binâen; İmparatorun dil-hâhına muvâfakat etmek ister ise taraf-ı Devlet-i Aliyye'ye ifâdât-ı vâkıasını tecdîd edebileceği yollu lede'l-ifâde, Mehmed Ali Paşa, muvâfakat irâe ve ifâdâtım tekrâr ederek, zât-ı şâhâne kendüye gadr eylediğini ilâve birle, mükâtebât ve muhâberâtını ibrâz ile keenne meâli muhâlefetini müeyyid olarak kendüsünün Devlet-i Aliyye ile olan maslâhatında hâkim olmadığımı beyân ve İmparator cenâblarının îade-nizâm ve intizâma dâir dil-hâhı be-tekrâr ityân eylediğimde, Mehmed Ali Paşa, gazetelerde keyfiyyet-i ahvâl başka türlü gösterilmiştir; eğerci benim dahi söyliycek sözlerim çoğ ise de, gazetelere cevâb vermesini istemem dimeğin, Rusya'da ahvâl-i hâliyye gazetelerden bilinmemiştir, havâdisçiler kendi san'atların i'mâl ederler dememle Mehmed Ali Paşa, biraz vakt sükût edüp ba'de, "Ben bayağı bir adamım, lâkin hakkaniyyeti severim" dedikten sonra kendüye li-eclî'l-mülâhaza biraz vakt verilerek tahrîren cevâb vermek üzere va'd ettiğini müteâkib, "Bu maddeyi başka kerre müzâkere ederiz, biraz âfâkî sohbet edelim,, dimiştir.

Mehmed Ali Paşa ile ba'de'l-mükâleme olunan müsâhabet-i âfâkiyye:

Mehmed Ali Paşa, maksad-ı aslıye zihni meşgul olmak mülâbesesiyle işbu müsâhabet-i âfâkiyye sırasında maksad-ı merkume dâir ba'zı şeyleri suâl etmemekte kendüsünü zabt edemediğine mebnî, "Bosna'da Hristiyan tâifesi ayaklanmış, işittiniz mi?,, deyü suâl edicek, "Bu misillü şeyler mesmû'um olmuş ise de, husûs-ı mezkûr ba'zı Sırb karyelerine münhasır olarak zikrolunan karyelerin reâyâları Osmanlı me'mûrları tarafından taaddî vukûuna mebnî kalkmışlardır,, cevâbı verilerek, ba'de, cenk seffineleri inşâ ettirdiği kereste maslahatından bahs açup, mükaddemâ iktizâ eden keresteyi Karaman Eyâletinden celb ederek sonraları men' olunmağla işbu memnûiyyet keyfiyyeti Avrupa'dan galî-bahâ ile kereste mübâyaasına kendüye mecbûr etmiş ve Karaman ahâlisi işbu alış verişten memnû'iyet sebebiyle ziyâde zarar ve ziyâne giriftâr olmuş olduğu misillü ba'de'l-ifâde, "Tarafeyn-i mübârizeyn askerleri ne mikdâr zan ve tahmîn olundu?," deyü suâl ile, "Konya muharebesinde otuz bin Osmanlı ve ol-mikdâr Mısır askeri mevcut olmak tahmîn olunmuşdur" cevâbını verdiğimde: "Hayır, benim ancak on beş bin piyade askerim vardı, oğlum İbrahim'e gönderdiğim imdâd-ı askerî vâsıl olmadan mukaddem Sadr-ı a'zam/ üzerine hücum etmemek ve ol vakte kadar Adana'ya çekilüp dur-

mak üzere tahrîr etmiştim; cevâbında, yeni imdâda ihtiyâcı olmayacağı ve Konya'dan ilerüye tecâvüz edebileceği zannında olduğunu âşikâr birle Konya'da kalmakta ısrâr etmekte iken üzerine hücum olunarak galebeyi tahsîl eyledi. Ve Trabzon Valisi Osman Paşa'nın ayaklanmış olan ahâlilere fi'l-hakîka galeyânı vukûbuldu" demiştir. Poros [7] cezâresinden vürûduna müterakkib olduğum Brîk seffine karîben İskenderiye'ye vâsıl olacağı ve Mehmed Ali kendü İskenderiye'den hareket ve askerine li-ecl'il-iltihâk azîmet edeceği misillü mukaddemâ havâdis işitmiş olduğumdan, Kolonel Duhamel'i Dersaadetten aynı memûriyyetime irsâl etmeliği münâsib görmüş olduğum ve işbu havâdisin adem-i sıhhati Duhamel'in ma'lûmu olduğu gibi şâyed Tarsus'tan bir tüccâr gemisine binüp İstanbul'a avdet etmesi muhtemel idiğini ba'de'l-beyân, vereceği cevab çok vakt uzamamasını ricâ ile ol dahi va'dederek, seffineye avdetimde Mehmed Ali Paşa tarafından bir adam gelüp kendüden matlûbum ne olduğunu suâl etmekle, cevâbında, "Derhal terk-i muhâsama keyfiyyeti Mehmed Ali Paşa'nın efkâr-ı itâatine delîl olmak üzere ittihâz olunacaktır; ve eğerçi zamân ve kefâlet ve vesâtet lakırdıları mesmûum olmuş ise de, ol vechile zamân ve kefâlete bir gûne ta'limâtım olmayup mutavas-sıt dahi değilim" misillü ifâde eylemişimdir.

Mükâleme-i sâniye talebi:

Şehr-i Kânûn-ı sâninin üçüncü günü vakt-i zuhra kadar cevâb zuhûr etmediğinden taaccüb eylediğime ve maslahatı bundan böyle uzatmak istemediğime mebnî, mükâleme-i sâniye talebi zımnında tercemân Teodani'yi irsâl ile, ertesi günü ahşam üzeri mülâkat olunmak karâr verilmiş ise de, şehr-i Kânûn-i sâninin dördüncü günü sabahleyin hemân ol sâatte Mehmed Ali Paşa nezdine varılmak üzere da'veti mutazammın haber vürûdiyle gitmişimdir.

Mükâleme-i sâlise [8]:

Rüsûm-i âdiyenin icrâsından sonra meclis tahliye olunarak, meclis-i sâbıkta bulunanlardan başka kimesne kalmadıkta söze âgâz ile, Mehmed Ali Paşaya; "Tarafından cevâb ahz etmediğimden evvelki gün vâki olan ifâdâtımı tekrâr etmek için mülâkatı ta'cîl etmiş olduğumu ve ifâdâtımın mülâkat-ı sâbıkada şâyed iyüce tefhîm olunmaması dahi muhtemel olduğuna binâen, İmparator cenâblarının sefk-i dimâ'ın derhal indifâi ve Mehmed Ali Paşa'nın metbûuna itâat ve inkiyâdı müşâhedesi dil-hâh-ı imparatorânesinden ibâret olan me'mûriyyetimi be-tekrar beyân itmekliği vazîfe-i zimmet addeylediğimi ve İmparator cenâbları İskenderiye'

[7] Poros, Sphaeria: Mora'nın doğusunda küçük adalardan biri.

[8] "Mükâleme-i sâniye" olacak.

deki Konsolosu vekilinin celbinden sonra tahvîl-i fikr ve mülâhaza etmiyerek, kendünün tecâvüzâtı ne vechile olursa olsun, velev İstanbul'u dahi zabt eylesün, İmparator cenâblarının metâlibi tebeddül etmeyüp dâima bir merkezde sâbit ve müstakar olacağı" misillü ifâde eylediğimde, bu lakırdı Mehmed Ali'ye te'sîr ederek, kendisi hiçbir vakte bendelik sıfatıyla muttasıf olmaktan ferâgat etmemiş olduğunu ve bunu savt-ı bülend ile büttin âleme işâa eylediğini ve İmparator cenâblarının dil-hâhına muvâfık, niyyet-i hâlisânesine delîl olmak üzere harekât-ı hasmâneyi derhâl terk ettireceğini beyân ve te'mîn etmiş ve fi'l-vâki' kâtibini celb ile yanımda oğlu İbrahim'e bu bâbda tenbihât-ı lâzimenin tahrîr ve işârını ismarlamış ve cüz'î zaman mürûrunda getirüp Mehmed Ali Paşa, temhîr ile der-'akab irsâlini tenbih etmiş ve tahkîkime göre zikr-olunan tenbih-nâme mahalline berren irsâl ve ferdâsı günü nüsha-î sâniyesi dahi irsâl olunmuştur. Ba'de Mehmed Ali Paşa, "İşbu tenbihin askerim zabtında bulunan mahallerin cümlesinde icrâsiyeçün bugünden i'tibâren yirmi gün isterim; zirâ tenbihâtım on beş günde oğlumun ma'lûmu olarak sâir mahallerde olan askere bildirmek için birkaç gün dahi lâzımdır ve bu müddet zarfında vâki' olan şeylerden cenâbları nezdinde mes'ûl olmakiğımı istemem; lâkin yirmi birinci günden sonra ednâ hareket vuku bulur ise mes'ûliyyeti üzerime alırım" dedikte, "Hüsni niyyetiniz bu bâbda zâmindir" deyü cevâb etmişimdir. Lâkin Mehmed Ali, eyâlât-ı adîde-i Osmaniyyede der-kâr olan hoşnutsuzluk keyfiyyeti, ahâlîsinin ba'zı hareketlerine sebep olabileceği ve ol halde bu makule hareket ahâlinin kendüye azvi icâb etmiyeceğini îmâ ederek, kendüsi üzerine lâzım geleni eylediği hâlde mâadâsı sehlen tanzîm olunabileceği ve Rusya İmparatoru Zât-ı Şâhânenin sâdık dostu ve isyânın düşmeni idüğünü ve Zât-ı Şâhânenin, mesâlih ve menâfii İmparator cenâblarının mültezemi derûnu olup hattâ Karadeniz donanmasını dahi arz ve takdîm ederek donanmâ-yi mezkûr, evvelki harbde bâdbân-küşâ olmak üzere müheyvâ-i sefer ve âmâde bulunduğunu lede'l-beyân, Mehmed Ali Paşa, metbû-i şer'iyyesine itâate dâir te'minâtını tekrâr ile, "Mehmed Ali'nin sözü mu'temediün ileyh olmakla azîzdir, uyduğumuz vakt tâbi-i sadâkatkâr olacağım ve vergü viririm ve oğlum ve oğlumun oğlunu ve yeğenimi ve Sadr-ı a'zamı arz-ı itâ'at zımında taraf-ı Şâhâneye gönderirim; me'mûldür ki İmparator cenâbları beni terk etmez ve hakkımda gadr tertîbini dahi istemez,, dimesiyle; "Rusya İmparatoru, tanzîmâtınıza karışmaz ve karışmak kendüye yakışmaz. İmparator cenâbları ancak itâatinizi ister, fi'l-hakika arz-ı itâatiniz lâzımdır,, didiğimde, "Ben, a'mâl-i hasmâneyi terk eyledim, bundan ziyâde nasıl itâat arz olunabilir?,, dedikte; "Ancak hulûs ve safvet lâzımdır, mücerred kendümden olarak size bir nasihat vereceğim: Taraf-ı Şâhâneye itâat zımında me'mûr irsâlini,, söylediğimde, muztarih olarak, gûyâ göndermeğe elverecek hiçbir adamı olmayup adamları

bütün bayağı neferât olduğu misillü ifâde eyledikte, uyusmak için mu-rahhas taleb etmek üzere me'mûren irsâlini tekrâr kendüye nasihat eylemiş isem de, bu bâbda tereddüd ederek gûya Zat-ı Şâhâne ile maslahatında kendüsi fehm olmak üzere meb'ûs me'mûru ilzâm olunacak mı? yollu ba'de'l-beyân, "Nasıl olur ise olsun, herhâlde maslahat tanzîm olunur, görürsünüz,, demiş ve benimle musâhabet-i mahsûs etmek arzûsunu işâret etmiş olduğundan berâber bulunanların cümlesi odadan çıkup yalnız ben ve tercümanlık eden Bogos, Mehmed Ali'nin yanında kalmışızdır.

Mücâvebe-i mahremâne:

Mehmed Ali Paşa, İmparatora istinâd eylediği yollu söz söyledikte, İmparator cenâblarına aslâ istinâd etmesi lâzım gelmiyerek İmparatorun hoşnudsuzluğu ancak kendüsünün metbûuna itâat ve inkiyâdiyle mahv olacağı cevâbına, zeylen "yalnız terk-i husûmet kifâyet eyler mi? eğerçi askeriniz tenbihâtınıza imtisâlen tavakkuf edeceğine şübhe yoğ ise de bundan ne hâsıl olur?,, didiğime cevâben, "Ben, sâkit durub cevâba muntazır olurum,, demesine binâen, "Ne mahalden cevâba intizâr edeceksiniz? Benim size cevâbım yoktur ve devletim tarafından dahi cevâb ahz edeceğinizde şüphem var, Zât-ı Şâhâne müzâkerâta ibtidâ mübâşeretü tecvîz edeceğini farz edemem" didiğimde, "Taraf-ı Şâhânedan mukaddemce bi'd-defaât me'mûrlar irsâl buyurulmuştu, yine irsâl buyurulur" deyüp sözlerini tensib itmedigimi görerek biraz tefekkür ve mülâhazadan sonra "Ben, tarîkımı bulurum ve Sadr-ı a'zamı celb için buradan iki günde Tarsus'a sefîne irsâl ederim ve bu tarafa vürûdunda münâzaamızın def'i bâbında kendüsünü tavnîf eylerim" didiğine binâen, "mülâhaza ediyor musuz ki Sadr-ı a'zam sizin esîrinizdir?" didiğimde, "Ben o nazarla bakmam, besbelli tahliye olunur ve mümkün olduğu mertebe i'zâz ve ikrâm ile muâmele kılınur" demegin, "Zât-ı Şâhâne Sadr-ı a'zamı müzâkereye me'mûr buyuracak mı? Size kim söz verir?" yollu söyledigimde, "Bunların cümlesini nizâma korum, görürsünüz, Zât-ı Şâhâne dahi muvafakât buyurur diyerek lakırdı müsâlemete mâni' olabilecek teklîfâtın derecesi üzerine geldikte, Mehmed Ali Paşa, ne Karaman ve ne de Şam'ı düşünmediğine dâir te'mîn ve uyusabileceği sözünü tekrâr etmeğın, "Keyfiyyet böyle ise size i'timâd idemem [9] ve husûli esbâbına sa'yi size terk eyledim, me'mûriyyetim tekmîl olmuştur ve me'mûriyyet-i mezkûreyi müsmir olmuş addederim ve İmparator cenâblarına, Mehmed Ali Paşa, irâdenizin ta'rîf ve teblîğini hürmetle kabûl eyledi ve izhâr-ı riâyet için derhâl terk-i âmâl-i hâsmâneye mübâşeret ve müteâkıben bilâ-ifâte-i vakt, tanzîmâta şürû' birle karîben biteceği me'mûl-

[9] "iderim" olacak.

dur, diyeceğimdir, böyle midir?" deyü iki def'a suâl ile, "Tamâm böyle dir" demiş ve ba'zı âfâkî sohbet cereyânıyla avdet eylemişimdir.

Hicâz maslahatları:

Turûk-ı muhtelifle ile ahz eylediğim haberlere göre, Mehmed Ali'nin semt-i Hicâz'da maslahatları uygunsuz olarak, memleketler ayaklanup ve ittisâlât ve muhâberât münkati' olup Mehmed Ali zabtında fakat Mekke ve Medîne ve Cidde şehirleri olup Anadolu semtinde zabt etmiş olduğu eyâletler dahî kendü me'mûrları tarafından zahîre ve hayvânât ve arabâ tedârikinden dolayı olunan taaddiyât cihetleriyle teneffüre başlamıştır.

Havâdis:

Mehmed Ali, donanmasıyçün kereste celbîne dâir iki nefer ecnebî efrenc bezîrgân ile vâki' olan tanzîmâtı tevkîf etmiş olduğu havâdisi söylenmiştir.

Muhâlefet-i havâ sebebiyle ikametimin imtidâdı:

Me'mûriyyetimi tekmîl ederek İskenderiye'den azîmet etmek istemiş isem de, havâ müsâid olmadığına binâen meks-ü tavakkuf eylediğimde Mehmed Ali Paşa, bana izhâr eylediği niyyetinde duruyor mu, anlamak için bir kerre dahî kendüsiyle mülâkat murâd ile şeh-i Kânûn-i sâni'nin beşinci günü nezdine varmışım.

Mükâleme-i sâlise:

"Evvel-i emrde Sadr-i a'zâmin Konya'dan İstanbul'a gidecek yolda hazînesi cümleten gasb olunmuş, ma'lûmunuz mudur?" deyü suâl iderek, "Bunu hırsızlar etmişlerdir, lâkin görürsünüz, bu husûs ve Anadolu'da ale't-tevâlî vâki' olan ayaklanma keyfiyyeti bana azv olunur,, demekle; "Hakkınızda iftirâyı def" için itâat ve inkiyâdı ta'cîl eylemeniz icâb-ı hâldendir,, didiğimde, "Me'mûl ederim ki İmparator dostumuz zihninde beni terbiye ve tasdîk eder, deyicek, Rusya İmparatoru, Zât-ı Şâhâne'nin sâdik dostudur, cümleden evvel İmparator cenâblarının hoşnudsuzluğunu def' etmeniz lâzimedendir,, makalesinde cevâbında, "Bana hased ve istirkab edenler çoktur, hakkımda gadre sa'y ederler,, diyerek, biraz vakt sü-kût ettikten sonra, "Bosna ve Arnavudluk'ta tekrâr ihtilâl zuhûr etmiş, ma'lûmunuz mudur?,, demesine cevâben: "Bu ihtilâl mümkin ise bundan ne olur? yine yatıştırılır,, dediğimde, nezd-i Devlet-i Aliyye'de hakkında şefâat etmecliğimi taleb birle (bu) [10] yolda ta'lîmât olmadığı beyânıyla redd ile mukabele ve "Siz söz verirsiniz i'timâd ederim, mümkin mertebe

[10] "bu" kelimesi tercümede yoktur.

karîben uyuşulacağından şüphem yoktur ve bunu temennî eylerim,, yollu söylediğimde, “Benim sözüm dînim gibi azîzdir” deyü resmî tavr ile ifâde etmiş ve ba'de akrabâsından ve Selânik Sancağı ahâlîsinden iki kişi Mısır'a azîmet murâd etmişken Zât-ı Şâhâne bunları esîr gibi tevkîf buyurmuş olduğundan istikâ eylemiş ve esnâ-yi mücâvebede kendüsüne sinnî takrîbile efkâr-ı müsâlemeti telkine sa'y etmişimdir.

Pars [11] tesmiye olunur brîk Rusya ceng seffinesinin vürûdu:

Amiral Yugurdof [12], taleb eylediğim Pars tesmiye olunur brîk Rusya seffinesi şehri Kânûn-ı sâni'nin altıncı günü İskenderiye'ye vürûd eylemiştir.

Halil Paşa'nın karîben İskenderiye'ye vürûdu havâdisi:

Ba'de'z-zuhr, bir kıt'a Rum tüccâr seffinesi İzmir'den İskenderiye'ye gelerek Halil Paşa'nın müsâlemet müzâkeresi zımnında karîben vürûd edeceğine ihbâr etmiş ve biraz vakt sonra Nemçe Konsolosu'na ta'lîmât getiren bir kıt'a Korvet Nemçe seffinesi dahî haber-i mezkûru tasdîk eylemiş ve Konsolos-ı mersûm, benim ifâdât ve muâmelâtımı tervîc ve te'yîde me'mûr ve Mehmed Ali Paşa dahi Halil Paşa'nın geleceğini ve kendüsü fevke'l-gaye memnûn ve mesrûr olduğunu ve verdiği sözü ne vechile icrâ edeceğine müşâhede etmek için biraz dahi İskenderiye'de meks ve tevakkufum mültemes idüğünü mutazammın bana göndermiştir [13].

Havâdis:

Mehmed Ali Paşa'nın Anadolu tarafına beş bin kadar asker irsâl etmek ve Karaman Eyâletinde kâin ormanlarda kerestesini Mısır'a nakl için kestirmek istediği mişillü haber aldığımı ve işbu havâdise göre Mehmed Ali'nin hareketi ta'ahhüdât-ı vâkıasına uymadığına mebnî yeneden asker irsâli maddesini istîzâh için mülâkatı vazîfe-i zimmet addetmişimdir.

Mükâleme-i râbia:

Şehr-i Kânûn-ı sâni'nin sekizinci günü varup lede'l-mülâkat peşin, İskenderiye'de tavakkufumun sebebini beyân eylediğimde Mehmed Ali Paşa, “Bu tarafta ne kadar çok ikamet eyleseniz mahzûz olurum,, ; bu def'a İskenderiye'ye vürûd eden brîk Rusya ceng seffinesi vâsıtasıyla ne havâdis ahz eylediğimi suâl eyledikte, Yunan Kıralı Oton'un vürûd ede-

[11] پارس

[12] یغوردوف

[13] Her halde “bir mektûb göndermiştir” olacak.

ceği haberini verdikten sonra, lâzımlı havâdisi sizden sormalı didiğimde, “Vâkıâ öyledir, Halil Paşa'nın vürûduna müterakkıım ve ol derece memnûnum ki sevincimden sabaha kadar uyumadım,, demekle, “Acabâ te'hîrinin sebebi nedir?,, dediğim cevâbında; “Mu'tâd üzere tatarlar i'zâmiyle ihbâr olunmadığına nazaran galibâ Halil Paşa, kendüye i'tibâr ve murâât-ı lâyıkanın ifâsiyçün bana vusûlünü haber alacak kadar vakt vermek istemiştir” deyü lede'lfifâde, “Bu sûrette maslahatın tanzîmi me'mûlünüz olmak gerektir,, denilerek, “Hiç şübhe etmem,, demesiyle, “Çünkü öyledir, niçün Anadolu'ya yeniden asker irsâl ediyorsunuz? Terk-i muhâsamayı va'd etmiş olduğunuzdan ol vechile asker irsâlinden ictinâb etmeniz lâzımdır; bu hareketinizden sizi ircâ' etmem, dilediğiniz gibi eyleyin, ben mücerred re'yimî beyân ediyorum, lâkin bu hareketinize ne ma'nâ vereyim? bana izâh idin,, dedikte, Mehmed Ali, “İşbu asker, ne tabur ve ne bölük olmayarak, içlerinde bir küçük zâbit bile olmayup fakat müteaddid alayların ba'zı esbâba mebnî İskenderiye'de kalmış olan neferâtı olmalarıyle alaylarına iâde olunuyor,, demiş ve mikdârı su'âline dahi, “İyice bilmiyorum, takriben iki bin olmalıdır, lâkin bunda be's olmayup uyuşacağımızı size va'd eylemişimdir ve sözümü ifâ edeceğimdir,, demesine binâen, “Vâkıâ iki bin kişiyle askerinizi teksîr etmeyeceğiniz der-kâr olup, bi'l-farz bunun on katı asker gönderseniz maslahat tebeddül etmez, ben İmparator cenâblarına beyân eylediğiniz akvâl ve esbâbı ifâde ederim, ifâdâtım nezd-i İmparatorîde ne vechile istimâ' ve kabûl olunacağını bilmem, lâkin itâat va'dimizi te'yîd eylerim,, dediğimde, “Ben itâat edeceğim, ancak eğer benden çok şey talep olunur ve hakkımda enf ile muâmele kılınur ise bir cânım var, nihâyet me'yûsiyyetle tehlikeye koyarım,, diyerek ve harâret ü hiddet ile söyleyerek, gençliğinde başına gelen şeyleri hikâye ve “Vâkıâ metbû'uma itâat etmeği hâlisâne ârzu ederim ve bu ârzûmun uğurunda her şeyi edeceğim,, deyü ifâde eyledikte, “Ne vakte kadar maslahat biter?,, deyü suâl eylediğimde, “Bilmem, zîrâ bu bana mütevakkıf değildir, ben birini talep etmem, velî-ni'metim efendim her ne ki ihsân buyururlar ise râzî ve hoşnud olurum,, demekle, “Husûlü ne cihetle meczûmunuzdur?,, dediğimde, “Benim me'mûlât-ı sahîham vardır,, dedikten sonra, “Şer'-i şerîfin mesâğı olmadığından bir güne vesâtet ve müdâhele-i ecnebiyyeyi kabûl edemem,, dimeğin, “Pek güzel edersiniz, İmparator cenâbları kendü maslahatına âharin müdâhalesini istemediğinden taraf-ı Şâhâne ile tanzîmâtınıza dahî karışmaz, hiç bir devletin tavassutuna yanaşmayım, bu silk me'mûlüm olan uyuşulmak husûsuna kefâlet-i kaviiyedir, meczûmunuz olmasını yine iltimâs ederim ki ben mütevassıt değilim, mücerred İmparator cenâblarımın beyân eylediğim dil-hâhımı tebliğ zmnında gelmişimdir,, dediğimde, Mehmed Ali Paşa, biraz sükût-tan sonra, “Halil Paşa'yı nasıl istikbâl edeceğimi bilmek ister misiniz? Osman Paşa'yı o gün bir çavuş ile ve bi'l-cümle memûrîn ve zâbitân-ı bah-

riyyeyi İskenderiye limanına irsâl ve Halil Paşa limana diühûl eyledikte Osman Paşa varup, bi'l-cümle donanma mükerrer olarak karşuluk için kendüsünü top endahtıyla selâmlamasına müterakkıb olduklarını ifâde edecektir ve Halil Paşa ol vechile selâm topu endahtı eylediği takdirde sefînelerin cümlesinden ve her taraftan toplar atılacaktır ve karaya çıktıkta dahi bir tabur asker merâsim-i i'tibârat-ı harbiyyeyi müşârün-ileyhe ifâ edüp ben dahi nerdübânın üst başına kadar varup istikbâl ve işbu görünen saraya müşârün-ileyhi ik'âd edeceğimdir ve Sadr-ı a'zamın vürûdunda kendü oturduğum dâireyi tahsîs ile müşârün-ileyhi dâimâ gelüp ziyâret edeceğimdir,, demekle, "Sadr-ı a'zam hakkında esîr muâmelesi etmiyecek misiniz?,, dediğimde, "Bu nasıl şeydir? oğlum hâlâ kendüye kâffe-i mürââtı icrâ ve külli yevm iki kerre varup ziyâret eyliyor,, dedikde, "Bunların cümlesi ahvâl-i memdûhadan olup lâkin İmparator itâ-atinizi ister,, dediğime cevâben, "Karîben vâki' olur ve siz Dersaâdet'te iken işidirsiniz, Halil Paşa mücâvebâtımızı Dersaâdet'e serîan iş'âr eyler,, demekle, "Halil Paşa'nın ruhsat-ı kâmiyesi yok mudur?,, dediğimde, "Vardır, lâkin beynimizde bir gûne tahrîrat vuku' bulamaz, zirâ metbû' ile tâbî' arasında muâhede olmaz, karâr-ı Şâhâne Hatt-ı Hümayûn ile işâa olunur,, dediği akabinde, "Halil Paşa ile muârefemiz vardır, lâkin Sadr-ı a'zamı bilemem, zamân-ı sâbıkta bir def'a bana üç nefer esîr memlûk getürmüşler idi, birisi Husrev Paşa'ya müteallık olduğu ma'lûmum oldukda derhâl îade eylemiştim, hâlen Sadr-ı a'zam ol memlûk imiş derler; böyle rûtbe-i refîayı ihrâz etmek kendüye azîm iftihârdır, eğerçi Sadr-ı a'zam cesûr ve bahâdır ise de asker idâre ve kumandasına ehliyyet ve kabiliyyeti yoktur,, ; "Ben aksini işittim,, dediğimde, "Cehlî vardır,, demekle, "Tabîî, dirâyeti olduğu hâlde be's yoktur,, dediğimde, Hüseyin Paşa ve Sadr-ı a'zam ile oğlu muhârebe etmiş ve bozmuş olduğunu ve galebâtını ve beş binden ziyâde Osmanlı askeri kalmamış idüğü ve ekseri kendü tarafına geçerek Mısır askerî elbise-i harbiyyeyi iksâ ettirdiği ve Osmanlı ordusunun bakıyyesi İstanbul'a beş merhale mesâfede bulunduğu mişillü lede'l-beyân, tarafına firâr eden Osmanlı askerinin mikdârını suâl eylediğimde, biraz tavakkuf ederek, on bin beş yüze bâliğ olduğunu ifâde birle, mücâvebe biterek vedâ' olunmuş ve müesâid rûzgâr estiği gibi avdet edeceğim beyânıyla bana bir söyleyeceği var mıdır, suâl eylediğimde, ifâdât-ı vâkıanın tekrârından başka söyleyeceği olmadığını ifâde etmiştir.

Halil Paşa'nın vusûlü:

Şehr-i Kânûn-ı sâni'nin dokuzuncu günü Halil Paşa râkîb olduğu Korvet sefîne vürûd etmiş ise de rûzgâr şedîd olduğundan dış limanda demirlemeğe mecbûr olmuş ve İskenderiye kal'ası ve sefâin ve tâbiyelerden ale'l-umûm top endahtı ve düvel-i adîde bayrakları küşâd ile selâmlanmıştır. Fakat Rusya bayrağı olmayup ve zikr olunan korvet sefîneden

hiç bir top atılmamıştır. Mehmed Ali'yi serîan tanzîme getürmek için lâzım gelen harekâtın icrâsiyle me'mûriyyetim tekmîl olmuş ise de, havâ muhâlif olduğuna binâen sefînede ahvâl-i vâkıayı şöylece seyirci gibi tevakuf eyledim ve tahkîkime göre ahvâl-i mezkûre ber-vech-i âtî vuku' bulmuştur.

Halil Paşa'nın istikbâli:

Halil Paşa ve güzergâhında bir tabur asker dizilüp, Halil Paşa ise binek taşına kadar varup Mehmed Ali kendüsü nerdübânın üst başında durarak, Halil Paşa andan inmeği ta'cîl eyledikte Mehmed Ali, istikbâl için nerdübân-ı mezkûrden altı kademe aşağı inmiş ve eğerçi halvet eylemişler ise de, Halil Paşa Mehmed Ali'ye atlas kise derûnunda bir kâğıd i'tâ ile, Mehmed Ali öpüp başına koymuş ve bir sâat mikdârı beynlerinde ba'de'l-müsâhabet, müfâratat olunarak Mehmed Ali yalnız kalup tefek-küre dalmış gibi görünüp ba'de kendine gelüp ellerini birbirine sürmekle keenne maslahat bittigine işâret eylemiş olduğu müşâhede kılınmıştır. Lâkin henüz hiçbir şey karâr bulmadığı ve Mehmed Ali tedârikât-ı harbiyyeye devâm ederek otuz beş bin kat asker elbîsesi için Mısır'ın bi'l-cümle terzilerini işlettiği ve Sayda [14] içinde yeniden asker tedârikâtı ederek bu bâbda teahhur vukuunu mebnî on dâirenin müdürlerini i'dâm etmek üzere tehdîd eylemiş idüğü havâdisi şehri Kânûn-ı sâni'nin onunda söylenmiştir.

Avdet hususu:

Şehr-i Kânûn-ı sâni'nin on birinci günü [15] müsâid rûzgâr esmekle Mehmed Ali'nin taahhüdât-ı vâkıası kuvveden file getirülmeksizin alenen hoşnûdsuzluk izhârı vazife-i zîmmetim olmadığı mülâhazasına ve İmparator cenâbları İskenderiye'deki Rusya Konsolosunu iâde etmeksizin icrâya salâhiyyet olmadığına mebnî, top endâhtîyle selâmlamıyarak İskenderiye limanından hareket eylemişimdir.

Hâtîme:

Ber-vech-i bâlâ beyân olunan ahvâl-i meşrûha ve Mehmed Ali tarafından olunan taahhüdât-ı aleniyye ile kendüsünün tedârikât-ı harbiyyeye devâmına nazaran, şâyed tecdîd-i harekât-ı hasmâneyi murâd eylediği takdîrde tedâriksüz bulunmamak için âmâde durulmak üzere, akl-ü ki-yâsetin müsted'î olduğu kâffe-i vesâile bi'l-mukabele sür'at-i teşebbüs lâzımdır, deyü muharrerdir.

[14] Herhalde Said olacak.

[15] Rapordaki tarihler Julyen takvimine göredir; bugün kullandığımız Milâdi tarihi, yani Gregoryen tarihini bulmak için, bu tarihlere 12 gün ilâve etmek gerekir.